

ՆՈՒԱԼԵԶՎՅԱՆ ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ՄԻ ՆՈՐ ԲԱՌԱՐԱՆ

Հայ և արևելյան ժողովուրդների միջնադարյան փոխհարաբերությունները հասարակական կյանքի տարբեր բնագավառներում, հայ գիտնականների սերտ առնչությունները արևելյան ժողովուրդների գրականության ու գիտական մտքի հետ ինքնին թելադրում են այդ լեզուներից հայերեն և կամ հակառակը թարգմանական բառարանների առկայությունը։ Սակայն, դժբախտաբար, ամբողջական այդպիսի բառարաններ առ այսօր սակավ են հայտնաբերվել։

Այս բնագավառում հիշատակության արժանի է XV դարի բժշկական եռալեզվյան՝ հայերեն-արաբերեն-լատիներեն մի բառարան, որը լեզվաբանական մանրամասն ուսումնասիրությամբ 1903 թվականին հրապարակել է հայագետ Ժ. Կարստը։ Այս հուշարձանը հայերեն և հայերենում օտար լեզուներից փոխառյալ բժշկական-ղեղաբանական տերմինների ամբողջական բառարան է։ Ընդգրկում է Ա—Ֆ տառերը և ունի 201 բառ¹։

«Միջնադարյան հայկական բառարանագրական հուշարձանները» արժեքավոր իր աշխատության մեջ հայատառ արաբերեն-պարսկերեն-հայերեն եռալեզվյան երբեմնի մի բառարանից մնացած ձեռագիր հատվածի վրա ուշադրություն է դարձրել լեզվաբան Հ. Ամալյանը²։ Այս բառարանի ուշադիր քննությունը ցույց տվեց, որ այն իրականում ոչ թե արաբերեն-պարսկերեն-հայերեն թարգմանական բառարան է, այլ պարսկերենում արաբերենից փոխառյալ բառերի բացատրական բառարան է, որից պահպանվել են արաբական այբուբենի Ա, Բ, Թ տառերով սկսվող բառերը։

1966 թ. Երուսաղեմի հայկական ձեռագրերի ուսումնասիրման ժամանակ պրոֆ. Լ. Խաչիկյանը № 1428 ձեռագրից արտագրել է հայատառ եռալեզվյան՝ արաբերեն-հայերեն-թուրքերեն մի փոքրիկ բառարան, որը վերջերս նա սիրահոփար մեզ տրամադրեց հրապարակելու համար։

Մատյանը, որ ըստ երևույթին ուսումնական նպատակներով կազմված նյութերի ժողովածու է, համաձայն պրոֆ. Լ. Խաչիկյանի ենթադրության, XVII—XVIII դարերի գրչություն է։ սրա առանձին հատվածներն ու հիշատակարանները իրենց նախագաղափար օրինակներն են ունեցել և շատ արժեքավոր են։ Ժողովածուն ընդհանրապես է՝ աշխարհագրական անունների մի բառարան, չերը հիշված բառարանը, Սուրբ Խաչի պատմությունը, մի ժամանակադրություն, թվաբանական խնդիրների մի դասագիրք և այլն։

Խնդրո առարկա բառարանը գտնվում է ձեռագրի 67—70 էջերում, ունի բնդամենը 118 բառ, որոնք բերված են 93 զլխաբառերում։ մի զլխաբառի տակ առանձին ղեպքերում տրվում է նաև տվյալ բառի հոմանիշը, ինչպես՝ բաբրն, ջօֆ — «փոր, որովայն», իսկ որոշ ղեպքերում մերձիմաստ անունները բերվում

¹ J. Karst, Das trilingue Medizinalglossar aus Ms 310 der Wiener Mechtharisten Bibliothek, „Zeitschrift für armenische Philologie“, 1903, Zweiter Band, Zweiter Heft, էջ 112—148.

² Հ. Ամալյան, Միջնադարյան հայկական բառարանագրական հուշարձանները, Երևան, 1966, էջ 106—109.

են մի գլխաբառում, ինչպես՝ բրհամ, խրնսր — «բութ, ճկոյթ»։ Բառերի հոգնակի ձևերը սովորաբար տրված են եզակիից հետո, բայց և նկատելի են առանձին դեպքեր, երբ հոգնակին նախորդում է եզակին, ինչպես ըզլուֆ, չըլֆ — «գուլակներ, գուլակ», իսկ որոշ դեպքերում էլ հոգնակին վերցված է որպես առանձին բառ։

Բառարանի հեղինակը, հավանաբար, նախապես ցանկացել է կազմել բառակցված բառարան՝ արաբերեն-հայերեն-թուրքերեն-քրդերեն, ուստի և ձևազրի համապատասխան էջերը բաժանել է չորս սյունակի, յուրաքանչյուրի վերևում նշելով տվյալ լեզուն, սակայն ամբողջական են միայն արաբերենի և հայերենի սյունակները, բառերի թուրքերեն բացատրությունները սկսվում են 68-րդ էջից, իսկ քրդերենով տրված է միայն երեք բառ։

Դատելով այս բառարանի մեջ ընդգրկված բառանյութից, կարելի է եզրակացնել, որ այն կազմված է ինչ-որ մարդակազմական երկի բառացանկի հիման վրա. բերված են մարդու գլխի և իրանի մասերի և դրանց հետ առնչվող կենսաբանական մի շարք անվանումներ, իսկ բառարանի սկզբի տասնհինգ գլխաբառերը հավանաբար տվյալ երկի առաջաբանի «նվիրումի» հատվածից են քաղված։

Արաբական բառերի ճշգրիտ տառադարձությունը, մասնավորապես արաբական Ե, Զ, Ը ձայնեղների դիմաց համապատասխան հայկական Բ, Գ, Դ, հնչյունների օգտագործումը, մի քանի բառերի պարսկական ձևերի, ինչպես նաև արևելյան թուրքերենի (իմա՝ ադրբեջաներենի) մեջ գործածվող որոշ բառերի (օրինակ՝ սըմուֆ, սմուֆլաբ — «ոսկոր, ոսկրներ») առկայությունը որոշակի ենթադրել է տուլիս, որ կազմողը Արևելյան Հայաստանի միջավայրից է ծագում։

Բառարանում ուշադրության արժանի է արաբերենի և թուրքերենի հայկական տառադարձությունը. արաբերեն տառադարձության դեպքում նկատելի է ավելի կուռ միասնություն և հետևողականություն, որը շատ աննշան դեպքերում է խախտվում։ Այս նույնը չի կարելի ասել թուրքերենի հայկական տառադարձության համար, որտեղ միօրինակությունը հաճախ է խախտվում, նույն հնչյունը տառադարձվում է և՛ որպես ձայնեղ, և՛ որպես խուլ։

Հետաքրքիր երևույթ է այն, որ բառարանի կազմողը արաբական հնչյունական համակարգին հարազատ մնալու նպատակով առաջին անգամ հայերեն այբուբենի մեջ օգտագործել է արաբական ع ('a) և ق (q) կոկորդային հնչյունները. այսպես, օրինակ՝ երիսու ع, շքթر, Ե جين, Բարսայ, Ըلپايدق, դա قرن, Բا ق, Եرلین։

Բառարանում արաբական հնչյունների հետևյալ հայկական տառադարձությունն է կիրառված.

1. 1(a) և 1(ä). Դեռևս Կարստը իր «Կիլիկյան հայերենի պատմական քերականության» մեջ նշել է, որ միջին հայերենում արաբերենից փոխառված բառերում a և ä հնչյունները տառադարձվում են ա, ինչպես սամսար = արաբ. samsār, իսաբար = արաբ. xabar, պազար = արաբ. bāzār և այլն³։

Քննության առարկա բառարանում այս օրինաչափությունը մասամբ գործում է բառամիջում. ինչպես, օրինակ՝ Բանըբ = حنك, դա قرن = ذفن, Բա ق = حلق, Բալլամ = بلغ, Բաղբայ = رقبه, Լսան = لسان, Բրբաֆ = اكتاف.

³ J. Karst, Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen, էջ 15.

ջընար = جناب: Սակայն ա՛յ տառադարձությունը այստեղ հաճախ փոխա-
րինվում է a՛ր տառադարձմամբ, մի օրինաչափություն, որը դիտել
ենք միջնադարյան հայկական բնագրերում պարսկերենից փոխառյալ
բառերի հայկական տառադարձությունների մեջ. օրինակ՝ մըխ = مخ, մը-
խար = مخاط, ջըրր = جر, ջըֆըն = جفن, ըղըն = اذن, սըն = سن, ֆըմ =
ف, զընը = زن, բըրֆ = بك և այլն: a՛ր տառադարձումը օրինաչափորեն
դորժում է մասնավորապես բառակազմում՝ ըլլարի = الباری, ըլհարմ = الحاک:

2. Բ(b) ամենուրեք տառադարձվում է բ, ինչպես ըլբադի = البادی, ըրըն
ըլբաշար = ابن البشر, բար = بار, բալց մի գեպում՝ ալ. ըլպըբայ = البكاء:

3. Բ(b) ամենուրեք տառադարձվում են բ. բըրֆ = كنو, մը-
խար = مخاط, բարըն = بطن, բըհել = طحال. մի գեպում՝ ալ. ղըարին = قطن:

4. Զ(d) հիմնականում տառադարձվում է դ. սը = د, ջըրդ = جد, սըդրը =
صد, բալց և՛ բ. օր. զընը = زن, բարար = كد և մեկ գեպում՝ ալ. ինչ-
պես՝ խաա = خد:

5. Զ(z) և Զ(z) ամենուրեք տառադարձվում են դ. ղաղըն = اذن, ղաղըն =
اذن, ղըլաղ = اذله, ղըրս = ارس, իսկ Զ(z) մեկ գեպում տառադարձված է
զ՝ աղամ = اعا, մեկ այլ գեպում՝ զ. ինչպես՝ զըֆըր = امر, իսկ մի եր-
բորդ գեպում՝ ալ. ինչպես՝ աաղըր = اظفر:

6. Ե(e) կոկորդալին հնչյունը, ինչպես վերը ասվեց, պահպանված է
այլերեն տառադարձման ժամանակ. ինչպես՝ եխու = ع, ասյին =
ع, աղամ = اعظم, բալց և կա՛նք ա՛յ ձևը՝ աաալ = اعل, և՛ Ե(e) օրինակ՝
ողաղ = اع, որ նկատվում է նաև այլ բնագրերի մեջ:

7. Կ(q) կոկորդալին հնչյունը նույնպես պահպանված է նույնությամբ՝
արարական ձևով. ղըարին = اظن, ղաղըն = اذن, բալց և տառադարձված է
կ, օրինակ՝ ղադի = اقد, ըաղրայ = اقد, բըրդ = ارق:

8. Վ(v) բառակազմում մի գեպում հանդիպում է Վ(v) և՛, և՛ լալ, և՛ լուչուհ =
وحوه, իսկ բառամիջում ամենուրեք ու, ինչպես աուֆ = اوف, խաուա =
حوا, ղըուհ = اود, ղըուդ = اود, և մեկ գեպում էլ՝ Վ(v) ինչպես՝ ղոֆ = اوف:
Վերը նշեցինք, որ թուրքերենի հայկական տառադարձման մեջ այս բա-
նախանում հաճախ խախտվում է միօրինակությունը: Սա հավանաբար բխում
այն հանդամանքից, որ բառարանի կազմողը հետևել է ժողովրդական ար-
տասանությանը և ոչ գրավոր լեզվին: Այս իսկ տեսակետից էլ ուշադրության
արժանի է այս փոքրիկ բառարանը, որովհետև արաբատառ թուրքերենը հնա-
րավորություն չի տալիս ճշգրտորեն վերականգնելու բառերի արտասանությու-
նը: Բառարանում թուրքերենի տառադարձման հետևյալ ձևերն են կիրառված.

1. 1(a) և 1(ձ) տառադարձվում են ա, ինչպես՝ ալ-ա, աթ-ا, գուլմադ-
كولم, սէլընմադ-سملك, դաս-عد, աղյամադ-اقلام, ախսըրմադ-
اخصر, դուդադ-دوداق և այլն:

2. Ե(e) տառադարձվում է և բ և՛ ալ. օրինակ՝ բոյին-بون, դարուրդա-
قايور, պուրըն-بورن, պի-ه, և՛ ալլին:

3. Բ(p) տառադարձված է մեկ գեպում ալ՝ պարմադ-ارمق:

4. ٤ (t') տառադարձված է ր. ինչպես՝ ղըրթլաղ-تلاق, թուքուր-توكور, իսկ ط (t) տառադարձված է և՛ դ, և՛ ր, և՛ տ. դըռնաղ-طرناق, տամար-طمار, խաթըր-خاطر, տալաղ-طالاق:

5. ٥ (c) ٥ (c) տառադարձված է և՛ ջ և՛ ճ. աւուջ-اوزج, ճիզար-حجر, իսկ چ (c) ٥ (c) տառադարձված է չ. չանկալ-چكان:

6. ٦ (x) ٦ (x) տառադարձված է խ. խաթըր-خاطر: Խ-ուլ է տառադարձվում ֆոլաֆլը-قولاقلը, դուլախլար-دولاخار, օր՝ տուղախ-اورتاخ, ֆ (q)-ն. օր՝ տուղախ-اورتاخ, ֆ (q)-ն. օր՝ տուղախ-اورتاخ:

7. ٧ (d) ٧ (d) հիմնականում տառադարձվում է դ. օրինակ՝ դիշ-دیش, դիլ-دل, դիրսաթ-دیرساط, իսկ երկու դեպքում՝ ա. տուղախ-اورتاخ, օտ-او:

8. ٨ (r) ٨ (r) տառադարձվում է ր, իսկ եթե նախորդում է ն-ին՝ տառադարձվում է ռ. այստեղ, իհարկե, հայերենի ուղղագրական օրենքի կիրառություն չպիտի փնտրել. թուրքերենում ևս առկա է ն-ից առաջ ր-ը առանց նույնի. օրինակ՝ պուռն-ورون, դըռնաղ-طرناق, դառն-قارن: Մեկ առանձին դեպքում հանդիպում ենք ի-ից առաջ ո-ի գործածություն. դառիշ-قارش:

9. ٩ (s) ٩ (s) ամենուրեք տառադարձվում է ս, իսկ մեկ դեպքում ունենք՝ զ. գոքուղ-گوس:

10. ١٠ (q) ١٠ (q) կոկորդային հնչյունը հիմնականում տառադարձվում է դ, ինչպես՝ պարմաղ-ارمق, դարա-قار: Առանձին դեպքերում, ինչպես նշվեց արաբերեն բառերի տառադարձման ժամանակ, պահպանված է արաբերեն ֆ-ն. այսպես՝ ֆուլաղ-قولاղ, պիլ-قيل, ֆան-فان: Մերթ ընդ մերթ հանդիպում ենք նաև ١١ (q) տառադարձումներ. օրինակ՝ դուլախլար-قولاقلը, արխա-ارقه, արխա-ارقه, արխա-ارقه, արխա-ارقه:

11. ١١ (k) ١١ (k) հիմնականում տառադարձվում է ք. ինչպես՝ սումուք-سوموك, օքսուր-اکسور, քուչուք-کوجک: Մեկ առանձին դեպքում ունենք ١٢ (k) տառադարձում. դոբակ-دوبک:

Հայտնի է թուրքերենում ١٣ (k) գիրը ունի նաև նկ ձևը, որին հնչում. նման դեպքերում հայերեն տառադարձումները այս բառարանում կատարված են նկ և նգ. օրինակ՝ չանկալ-چكان, սինգիր-سنگیر, գոնգուլ-گونگل:

12. ١٢ (o, v, u) համապատասխանաբար տառադարձվում է օ, լ, ու, ինչպես՝ պուռն-ورون, ումուղ-وموز, ֆուլթուղ-فولتوق, սէլընմաթ-سئلنمط, աւուջ-اووج, պոդաղ-بوداغ, ֆուլ-قول, գոն-گون և այլն:

13. ١٣ (h) ١٣ (h) թուրքերենում այս հնչյունը բառի վերջում ա է արտասանվում. այդ նույն ձևով է տառադարձվում հայերենում. արխա-ارقه, դարուրղա-قارورغه, դարա-قار:

14. Ֆաթիա, քաարա, զամմա (— — —) հնչյունները, որոնք արաբա-տառ թուրքերենում չեն գրվում, համապատասխանաբար հայերենում տառադարձվում են՝ ա-ը, է-ի և օ-ու. օրինակ՝ սէլընմաթ-سئلنمط, դըռնաղ-طرناق, դառիշ-قارش, ճիզար-حجر, օքսուր-اکسور, քուչուք-کوجک, գոնգուլ-گونگل:

Ստորև հրապարակվում է բառարանի բնագիրը Երուսաղեմի ս. Հակոբյանց վանքի Թ. 1428 ձևագրից, Ժէ—ԺԸ դար, էջ 67—70.

արարի	արաբերեն*	հայերեն	թուրքի	թուրքերեն*	թուրքի որ է մարաց
1	2	3	4	5	6
ընթերցիլ, իլահ, ալահ, իլահ, ընթեր	رب الا اله، الله، اله، رب	տեր առնուած			
ընթալիլ (الخالق)	الخالق	ստեղծող			
ընթարի	البارى	արարիչ, գոյացուցող ի կուտչ			
ընթարի ¹	الجابر، الجبار	ի հողոյ ստեղծող			
ընթալիլ, իլահալի	الازلى، الابدی	անսկիւրն, անվախ- ճան			
ընթալիլ, զադի	الحكم، قاضى	իշխան, դատաւոր			
ընթահման, ռաիմ	رحمان، رحيم	զթած, ողորմած			
ընթալիլ, ընթալիլ	رب العالمين	տեր աշխարհոց			
եխու. ع. ընթահ	يسوع المسيح	Յիսուս Քրիստոս			
ընթալիլ, ինսան	رجل، انسان	այր, մարդ բանական			
ընթալիլ, ինսար	ابن البشر	երդի մարդոյ			
ընթալիլ	العارف	գիտուն, իմաստուն			
ընթալիլ	العالم	իմաստուն, կարդա- ցող			

* Արաբերէն և թուրքերէն սյո նակներում տառադարձումները մեր հաճելիւմներէ են — Բ. Չ.

1 Չեռ. ընթալիլ

1	2	3	4	5	6
ըլամըլ	العامل	բարէգործ			
բար, սալեհ	بار، صالح	արդար, բարի			
ըռաս	رأس	գլուխ			
ջիմջրմայ	جمجمه	գագաթ գլխոյ, կա- տար			
մրխ	مح	ըղեղ, ուղեղ			
ع[ر], փարչամ ²	شر، پرجم	վարս, ծամ, վրջամ ²			
ըղլուֆ, ղլֆ	زلف، زلف	գուլակներ, գուլակ			
ع[ر]	شعر	մաղ			
սուֆ մանդուֆ	صوف مندوف	բուրդ գդած			
ق[ر]	قطن	բամպակ			
ը բրիսամ	ايريسم	ապրիշում, կերպաս			
դամաղ ³	دماغ	քիմք, գլխոյ միջի երակներ			
ջրրին	جبین	ճակատ			
հաւջարայ	حجبه	ընթեր			

² Ձեռ. շա ع ֆե. փրչմ. վերջինս պարսկերեն է՝ նակատին բափված մագափունչ իմաստով, որի դիմաց հայ բարգմանիչը դրել է վերջամ կամ վարջամ փոխառյալ ձևը: Այս բառը առաջին անգամ է հանդիպում հայերենում:

³ Բնագրում հայերեն քիմք իմաստը արված է առաքերենի սյունակում՝ որպես մեկ տառ՝ դամաղաքիմք. ուղղում ենք՝ քիմք. իմաստը տեղափոխելով հայերեն սյունակը:

1	2	3	4	5	6
հաղադալ	حدقه	աշաց կոպեր ⁴			
ընթերն, ընթան	جفن، اجفان	թարթ և թարթեր			
աբին	عبن	աշք, ակն			
էգուն ⁵	عيون	աքեր			
ըղմօց ըլցին	دموع الاعين	արտասուք աշաց	հաշ գօզո	اش كوزو	
ըլպըքալ ⁶	البكاء	լաց	ալլամալ	اغلامق	
ըլհալը	الهزء	ծաղր	դուլմալ	كولمك	
ըլֆար	الفرح	ուրախութիւն, ցնծութիւն	սւլընմալ	سونمك	
ըլղամ	الغم	տրտմութիւն, սուգ	ղամ, դասաֆալ	غم، فسارت	
ըղըն, ադան	اذن، آذان	ականջ, ականջներ	դուլալ, դուլախալար	قولاق، قولاقلر	
աշ, անշուհ	وجه، وجوه	երես, երեսներ	իւզ, իւլլար	بوز، بورلر	
խաա, խտուդ	خد، خدود	թուշ, թշեր	—	—	
ընֆ, ընուֆ	أنف، أنوف	քիթ, քրթեր	պոռըն, պոռընլար	بارون، بورونلر	սղմպալ
շաբաձէ	شارب	րեղ	պի	بيق	
շաէրք ⁷	شواب	րեղեր	պիլալ	بيقلر	

⁴ Ավելի նիշա է քիւ

⁵ Նախորդ աբին բառը նոգնալին է. բնաւոյ մ որպէս առանձին բառ է ներկայացվալ:

⁶ Ձեռագրում է ըլպըքալս:

⁷ Նախորդ շաբաձէ բառի ճշգնալին է. ձեռագրում արպաւ լուսնին բառ է ներկայացվալ:

1	2	3	4	5	6
մըխաթ	مخاط	խըխնք	սոմուք	سوموزك	
աթսայ	طس	փրորնքտս	ախսըր լաղ	أقصر مق	
շօֆէ, շրֆաֆ	شفة، شفايف	շուրմն, շրթունք, դոկներ	տուղայ, տուղախ- լար	دوداق، دوداقلر	
դազըն, դդուն	ذقن، ذقون	մորուս, մօրուքներ	սազայ, սաղալար	صقال، صقالار	
նաւուզ, նուալ	زول	կշահ, ծնօտ, ծնօտ- ներ	շանկայ, շանկալար	چكه چكه لر	
հանըք	حذك	դոմշ	—	—	
դըրս, ըդրաս	خرس، اضراس	առամ, աստամներ	դշ, դիշլսր	ديش، ديشلر	
ւըն, սընան	سن اسنان	ակոայ, ակոաներ	—	—	
դըրադըր	درادير	լընդեր, բիմբ	—	—	
ֆըմ, ըֆմոմ	م، افمام	բերան, բերներ	աղըշ, աղըշլար	آغز، آغز لر	
լսան, ըլսըն	لسان، اللسان	լեղու, լեղու,	դիլ, դիլար	ديل، ديل لر	աղման, աղմանան
հալ	حلق	խլիշակ, փողք, կո- կորդ ⁸	պօղսղ	بوغاز	
«ամա ըհալ	سماء خلق	բննի առիք	աղըզ առաստաղի	—	
շաւըր ըհալ	جوزة اخلق	կլափ, բօկ	դըրթլաղ, բօկ	غر نلاق، ؟	
իթթաւոս	يتشاء ب	հորանք տալ	ասնամաթ ⁹	اسنمك	

⁸ Կոկորդ բացատրություն, բնագրում առկա է բոլորեւեւն պօղազ-ից նույն:

⁹ Ձեռագրում ասնըստմաթ:

1	2	3	4	5	6
սաս, սալէ	سعل, ؟	հաղ, փրսխալ	օքսոք	اكسور	
բաս, Բագալ	بصغه, ؟	թութ, թրքեր	թութութ, թութութար	توكور, توكورلر	
բալդամ	بلغم	բըլդամ	փաղաղ (?)	؟	
լաղբալ	رقبه	վլղ, շըլինք	րօլին, անքսալ	بويون, اكسه	
բըթֆ, բըթաֆ ¹⁰	كتف, اکتاف	թե, ուս, քէճ	ումուզ, ումուզար	اوموز, ميزار	
աքս. عكوس	عكس, عكوس	արմունկ, արմենկներ	դիրսաք, դիրսաքլար	ديرساك, ديرساكلر	
զընթ, զընոթ	زند, زنود	բաշուկ, բազկներ	ղօլ, զօլսը	قول, قوللر	
եդ, եղային	يد, بدین	ձեռք, ձեռներ	ալ, ալար	ال, االر	
քէֆ, դամշիհ	كفي, خمش	թաթ, ափ	աուջ	آوج, آوج	
դամշէ	خمش	ճանկել	աւուջլամաղ	اوجلامق	
հաֆնէ	حفن	կոց, ափկից	իքի աւուջ ¹¹	ايكى آوج	
սըբա, ասաբէ	اصبع, اصابع	մատ, մատներ	պարմաղ, պարմաղ-լար	يزمق, يارمقلر	
բըհամ, խընսըր	ابهام, الخنصر	բութ, ճկոյթ	պաշպարմաղ, քուշուկ պարմաղ	باش يارمق, كويك يارمق	
դըֆըր, աղաֆիր	مفر, اظفار	եղունգ, եղենկներ	դըռնաղ	طرناق	
շըպըռ, ֆընթ	شبر, ؟	թիղ, քիլ	դառիշ, սունկուջ	قارش, ؟	

¹⁰ Ռադիս հագնակն ըթթաֆ հայերեն ոլունակուի չ բացատրված. պետի է ավելացնել թեև, ուսեր
¹¹ Ձեռագլու մ' աւուճ. ուղղու մ եւ՛ք ըստ նախորդ բառերու մ կիւտովա ձեռ:

1	2	3	4	5	6
խօսալ, խոռոս	؟	մատանի, մատնիք	իւզուք, իւզուքլար	يوزوك، يوزوكل	
عرق، عرق	عروق، عرق	երակներ, երակ	տամարլար, տամար	طمر، طمرلر	
ասար ¹²	اعصاب	ջիլ, ջեղեր	սինգիր, սինգրլար	سيگير، سيگيرلر	
ջլլղ, ջլլղ	جلد، جلود	կաշի, մորթ, մորթեր	գօն, դարի, դարլար	گون، درى، دريلر	
լահլմ, լհում	لحم، لحوم	միս, մրսեր	աթ, էթլար	ات، اتلر	
ադամ, ադմէն	عظم، ؟	ոսկոր, ոսկորներ	սըմուք, սմուքլար	سموك، سموكل	
սախէ, սաղիաթ	شفاقة، ؟	արին, արինք	ան, դանլար	قان، قانلر	
տահտըլարադ	تحت الابط	ընթիտակ	դուլթուղ	قولتوق	
տահըր, սալք	ظهر، صلب	կըռնակ, ող, մէջք	արիսա, բէլ	آرقه، بل	
բէնիքթաֆ	بين اكتاف	թիկնամէջ, ողնաշար, միջնաղան	բէլարասի	؟	
ըղլահ, գամի	ضلع، ؟	կող, կարճ կող	այակլար, դարուրղա	؟ قابورغه	
ջամ, ջրնար	جمع، جناب	քօվ, կուշտ	հան, հանլար	يان، يانلر	
բաթրն, ջօֆ	بطن، جوف	փոր, որովայն	դառն	قارن	
սրոալ	سرة	պորտ	գօրակ	كوبك	
սըղըր	صدر	կուրծք, լանջք	գօթուղ	كوكس	
վայիա դիուս	؟	ծիծ, ծըծեր, ըստի	մամաք, մամաքլար	مهك، ممةكلر	
դսլք, ֆուաթ	قلب، فواد	սիրտ, կամք	գօնգուլ, իւրակ	كوكل، يورك	

¹² Բառիս հզակին ասք اعصاب հավանաբար ընկել է. քաղցմանաւթյունը ևս և՛ հայերենում և՛ քուրմերենում;

1	2	3	4	5	6
քալալ	؟	միտք, իմացումն	խաթըր, ֆիքիր	خاطر، فکر	
դամարէց (?)	؟	ճիգատ	ճիգար	جگر	
մարարա	مرارة	լեղի	օտ	اود	
քրէէ, քարաթ	طحال، كبد	փածեղ, լերդ	տալաղ, դարալ ճի- գար	طالاق، قره جگر	
քիէ, շահըմ	ريہ، سحر	թ-ք, ճրագու	ճրահաղի	؟	
մարան, մառարին ³	مصران، مصارين	[ա՛ի, աղիք] ¹³	—	—	

¹³ Այստեղ բառաւանդ բնահատկում է: